

“En toen was ik een tijger”

Kinderen verzinnen de gekste dingen, spelen de mafste situaties na en vertellen de wildste verhalen. Ze fantaseren, ‘jokken’ en imiteren erop los. Maar wist je dat dat juist goed voor hun ontwikkeling is?

Anna van twee staat naast haar moeder met een wattenschijfje. Ze houdt het even onder de kraan en veegt er daarna voorzichtig mee over haar ooglid. Ze heeft nu, net als mama, haar ‘make-up’ afgehaald. Daan van vier doet niets liever dan ‘eten koken’. Zijn potjes en pannetjes zijn altijd goed gevuld. Met knikkers en stenen vooral. Zijn grote zus fladdert om hem heen in haar prinsessenjurk. Ze is een ‘elfenzeemeerminprinses’. Milan van vijf heeft nog nachtmerries van de Efteling: ze kunnen hem nog zo vaak vertellen dat de draak niet echt is, hijzelf weet wel beter! Karel is acht en is ‘gewoon Karel’. Sophie is elf jaar oud en gek op Harry Potter. Samen met haar vriendjes en vriendinnetjes speelt ze een rol in een onnavolgbare wereld. Tijn is Voldemort (dan mag hij lekker gemeen doen), Isa heeft zelf een personage verzonnen en Sophie speelt een nichtje van de slimme Hermelien. Ze kent alle toverspreuken uit haar hoofd. Expelliarmus!

Doen alsof

Fantaseren, doen alsof en dagdromen, veel mensen zijn er dol op. Het speelt zich allemaal af buiten onze dagelijkse realiteit. Het ‘echte leven’, dat kan saai zijn, voorspelbaar, lelijk en moeilijk. Denken en doen alsof kan een vlucht zijn uit dat saaie leven. In je hoofd, maar ook daarbuiten. Het kan je wereld mooier en leuker maken.

Fantaseren, doen alsof en dagdromen hebben ook een negatieve bijklank. Wanneer gaat fantaseren over in liegen? Wanneer is het spelen van een personage geen geintje meer maar oplichting? Trouwens: is fantaseren niet iets kinderlijks? Moet je daar niet op een gegeven moment klaar mee zijn?

Buiten het hoge entertainmentgehalte van een fantasierijke geest en de criminele tegenhanger daarvan, blijken fantaseren en doen alsof een grote rol te spelen in de sociale en emotionele ontwikkeling van je kind, in zijn taalverwerving en in de ontwikkeling van zijn creativiteit. Fantaseren is een belangrijke manier van denken, meent ontwikkelingspsycholoog Rita Kohnstamm. En fantaseren wordt ook in verband gebracht met intelligentie; fantaseren maakt slim en fantaseren is slim.

Door te imiteren oefenen ze als het ware in menszijn.

Fantaseren op z’n simpelst

Fantaseren begint al vroeg in een mensenleven. De simpelste vorm van fantaseren, je een beeld voor de geest halen en doen of voelen of het echt is, wordt waarschijnlijk al gebezigd door kinderen in hun tweede levensjaar. Een kind fantaseert bijvoorbeeld dat zijn moeder er is, ook al is dat niet het geval. Dit zou hij doen om het feit dat zijn moeder er niet is draaglijk te maken. Slim hè? Voor een peuter is deze fantasie heel echt; hij is nog te klein om het verschil tussen wat echt is en wat ‘alsof’ te kennen.

Misschien heeft of had jouw kleintje wel een knuffellap of –pop. Ook hierbij gebruikt hij al zijn fantasie: de lap of pop krijgt troostende eigenschappen van je kind. Een uitstekend voorbeeld van het scheppende vermogen van de mens, meende kinderarts en psychoanalyticus D.W. Winnicott (1896-1971). Je iets kunnen voorstellen wat er niet is of wat je nog nooit hebt gezien; wat een creativiteit!

Flesje of thermometer?

Van kleins af aan spelen kinderen de grotemensenwereld na. Ze roeren in een pannetje, geven de pop een flesje, en hoeveel zandtaartjes heb je niet al ‘gegeten’? Ze spelen dagelijkse ‘scènes’ na, situaties uit hun directe omgeving. Door te imiteren oefenen ze als het ware in menszijn. Kinderen leren zo stapje voor stapje hoe de wereld in elkaar steekt. Naarmate ze groter worden, wordt hun imitatiespel complexer. De zandtaartjes worden niet alleen gebakken maar ook opgediend, aan een gedekte tafel. De pop krijgt niet alleen een flesje, maar moet daarna ook een boertje laten en, jakkes, een schone luier. Ook spelen kinderen nu samen met andere kinderen. ‘En toen was ik een tijger! En jij was een leeuw en we gingen vechten.’ Door het rollenspel leren kinderen sociaal gedrag aan. Ze leren bijvoorbeeld samen te werken, conflicten op te lossen, elkaars wensen te respecteren (en wat er gebeurt als je dat niet doet), en ze leren omgaan met emoties. ‘Ik was verdrietig want jij was opgegeten door een heks’. Het spelen van een rollenspel is daarnaast ook heel goed voor de taalvaardigheid. Luister ze maar eens af! (Of, ook leuk, speel eens meel) >

Prinsessenjurken, dokterskoffertjes, poppenwagens en keukentjes, er is van alles te koop om kinderen te helpen in hun fantasiespel. Ze zullen er ongetwijfeld veel plezier van hebben. Tegelijkertijd hebben fantasievolle peuters niet veel nodig voor hun spel. Bovendien verzinnen ze vaak geheel nieuwe doelen met hun speelgoed. Wie zegt dat je met een potlood geen nepboterham kunt ‘smeren’? Dat een kussen geen pop is, die je een flesje kunt geven? En so what dat dat flesje eigenlijk de thermometer uit de dokterskoffer is?

Krokodil onder je bed

Kleine kinderen kunnen nog niet goed onderscheid maken tussen fantasie en werkelijkheid. Daarom hebben sommige kinderen een fantasievriendje en zijn ze bang voor een krokodil onder hun bed. Die krokodil, die ligt daar echt! Het is een hele reële angst, die door volwassenen vaak wordt weggewuifd met een logische verklaring. Maar logica is nog helemaal niet besteed aan een peutertje. Alles in zijn leven is immers verwonderlijk, een slak in de tuin net zo goed als een krokodil onder je bed. Hij is nergens verbaasd over, want alles is mogelijk. Hij heeft zijn fantasie nodig om alle kennis en ervaring die hij nog niet heeft aan te vullen. Pas als een kind ongeveer vijf jaar oud is kent het genoeg wetmatigheden om zich te verbazen over onverklaarbare zaken.

Prikkel de fantasie van je kind

Kleine kinderen vinden het heerlijk als papa en mama meespelen. Laat je kind de ‘verhaallijn’ bepalen en go with the flow!

Bied materialen aan waar je kind mee kan spelen. Naast de bekende keukentjes en prinsessenjurken uit de speelgoedwinkel kun je ook denken aan een portemonnee met (buitenlandse) muntjes, dekens en kussens, emmers, planken, stoelen, borden, pannen, een oude telefoon, de bezem, hoeden en brillen. Je vindt zelf vast nog meer leuke!

Niks beperkender dan een moeder die de hele tijd ingrijpt. Geef je kind de ruimte om in zijn spel op te gaan.

Nu pas komt logisch redeneren aan de orde. ‘Krokodillen leven hier niet in het wild. Ze zijn heel groot en houden van water. Natúúrlijk ligt er geen krokodil onder mijn bed!’ Omdat kinderen onder de (ongeveer) vijf jaar fantasie en werkelijkheid niet (goed) van elkaar kunnen onderscheiden kunnen ze ook niet liegen. Liegen is het bewust verdraaien van de werkelijkheid, en hoe kun je dat doen als je niet eens weet wat echt is en wat niet?

Wie zegt dat je met een potlood geen nepboterham kunt ‘smeren’?

Zo onbegrijpelijk kan de wereld aanvoelen voor jonge kinderen, dat sommige kleintjes een fantasievriendje creëren. Dit heeft niks met eenzaamheid te maken, of met een gebrek aan echte vriendjes, maar is een manier om grip te krijgen op wat er om hen heen gebeurt, om zich minder hulpeloos te voelen. Een fantasievriendje geeft steun. Soms krijgt het onzichtbare vriendje de schuld van ongewenst gedrag; niet hijzelf, maar het vriendje heeft het snoepje gepikt of de hut van zijn grote broer stukgemaakt. Dat lijkt achterbaks, maar het helpt een jong kind enorm om de pijn en schaamtegevoelens te verdelen.

Uitprobeersels

Rond het zevende jaar raakt fantaseren meer op de achtergrond. Een kind begrijpt en weet dan al zoveel over de werkelijkheid, dat het steeds minder gaten hoeft op te vullen met fantasie. Fantasie kan zelfs een beetje in de weg komen te staan van de ontdekking van alles wat echt is. Vulkanen, het heelal, het dierenrijk, intermenselijke relaties, buiten de fantasie is het leven fascinerend (en ingewikkeld) genoeg!

Zijn kinderen dan uit gefantaseerd? Zeker niet! Fantasiespel blijft voor sommige kinderen heel aantrekkelijk. Tijn (10) en Sophie (11), die graag de Harry Potter-wereld naspelen, halen heel veel plezier uit hun spel. Waarom zou Tijn graag Voldemort, de schurk van het verhaal, zijn? En Sophie de slimmerik? In hun fantasiespel kunnen ze allerlei rollen uitproberen. Van hele gemene tovenaars tot slimme heksjes, van dappere ridders tot bloeddorstige vampiers, van lieve moeders tot lui-lerige baby’s. In al die rollen kunnen ze iets van zichzelf leggen. Het betekent niet perse dat ze die persoon zijn of zouden willen zijn; het zijn ‘slechts’ uitprobeersels. Loopt jouw tienjarige niet warm voor het spelen van een rollenspel? Niks aan de hand. Niet alle kinderen zijn even dol op fantaseren. Het is net als met alle andere dingen in het leven: ieder z’n smaak.

Waarom fantaseren kinderen?

In haar boek ‘Kleine ontwikkelingsgeschiedenis deel I, het jonge kind’ geeft Rita Kohnstamm verschillende motieven voor kinderen om te fantaseren:

In de eerste plaats doen ze dit om zichzelf gerust te stellen. Denk aan het kind dat zijn moeder bij zich fantaseert.

Maar ook wordt fantaseren gebruikt om een oplossing te vinden voor de vele onbegrijpelijkheden die jonge kinderen tegenkomen. Waarom laat een stofzuiger wel een knoop en niet een stoel verdwijnen?, geeft Kohnstamm als voorbeeld. Door zijn fantasie te gebruiken kan een kind het antwoord verzinnen op deze vreemde kwestie.

Ook het concreet maken van een vage angst vraagt om fantasie. Een kind dat onverklaarbaar bang is kan dan zomaar enge monsters creëren.

Een concrete angst de baas worden kan ook met behulp van je eigen fantasie, getuige het voorbeeld van een meisje dat bang voor honden was, en in haar fantasie een lachtijger had bedacht. Het beest was goeiig en had geen tanden en geen klauwen, en hielp het meisje over haar angst te komen.

Nog een reden om te fantaseren: het vervullen van onmogelijke wensen. Iets wat we als volwassenen ook nog doen in de vorm van dagdromen! Kleine kinderen zijn er al heel behendig in. Als je iets graag wil hebben, maar het niet krijgt, dan doe je toch gewoon alsof?!

Jonge kinderen hebben nog nauwelijks grip op hun emotionele ervaringen. Behalve in hun fantasie! Hierin kunnen ze hun emotionele problemen verwerken, door een actieve rol te nemen. Stel dat mama naar het ziekenhuis moet. Een moeilijke situatie, waar een kind slechts passief onderdeel van is. Door doktertje te spelen en de patiënt beter te maken wordt een kind letterlijk de situatie de baas.

In het verlengde hiervan de laatste reden om te fantaseren: het versterken van het nog zwakke ik. Hiervoor gebruikt het kind vaak het beruchte fantasievriendje, of zijn knuffelpopje.

Onbevredigde verlangens

Hoewel fantasie een veel grotere rol speelt in het leven van kinderen dan in dat van volwassenen, hoeft het na je achttiende echt niet over te zijn met de pret. Misschien heb je je fantasie niet altijd meer nodig om het onbegrijpelijke begrijpelijk te maken, en misschien vind je het ook wel kinderachtig, die vlucht uit de realiteit. Maar dan doe je jezelf te kort! Een vorm van fantaseren is dagdromen, en wie daar goed in is hoeft zich nooit te vervelen. In je dagdromen kun je zijn wie je wil zijn. Je overvloedige kilo’s spelen er geen rol (of worden juist erg aantrekkelijk gevonden door George Clooney), je Vinex-woning is ingeruild voor een Toscaanse villa, je carrière in Hollywood loopt op rolletjes en de verkoopcijfers van je dichtbundel zijn ongekend. Onbevredigde verlangens worden werkelijkheid in je dagdromen, en daar kun je heel veel plezier uit halen. In je eigen hoofd is alles mogelijk.

Onze fantasie wordt niet alleen getriggerd in onze dagdromen en hoeft niet uit de realiteit te stammen; talloze mensen hebben in de loop van vele eeuwen hun fantasierijke voortbrengselen al met ons gedeeld. Op schilderijen, in boeken, games, films en tv-series. Zo halen miljoenen mensen wereldwijd hun portie fantasie uit de boeken- en tv-serie Game of Thrones. Kinderachtig? Welnee! Het staat garant voor vele uren puur vermaak. Fantasieverhalen van anderen, maar ook die van jezelf, zijn een heerlijk tijdverdrijf. Voor kinderen én volwassenen. Ze maken je wereld groter en (nog) interessanter. Fantaseren prikkelt je geest, maakt je vrij en creatief. Niks mis mee, toch? <